

**FOND BOZORINI RIVOJLANTIRISH ORQALI IQTISODIY
TARAQQIYOTGA ERISHISH YO'LLARI**

*Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti raqamli iqtisodiyot va axborot
texnologiyalari fakulteti 3 bosqich talabasi Najmiddinov Omadiyor Axliddin o'g'li
Ilmiy rahbar Akbarova Barno Shuhratovna*

Annotatsiya: Maqolada fond bozori faoliyat qilishining o'ziga xos xususiyatlari, uning mamlakatning iqtisodiy o'sish ko'rsatkichlari bilan bog'liqligi o'rganilgan, O'zbekiston Respublikasida fond bozori holatining bir necha yillik ko'rsatkichlari tahlil qilingan, fond bozorining amal qilish mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: fond bozori, qimmatli qog'ozlar, aksiyalar emissiyasi, bozor kapitalizatsiyasi, aksiyadorlik jamiyatlari, fond birjasi, korporativ obligatsiyalar, investitsiyalar

**Ways to achieve economic growth through the development of the stock
market**

Abstract: The article discusses the features of the stock market, its relationship with the indicators of the country's economic growth, analyzes the indicators of the state of the stock market of the Republic of Uzbekistan for a number of years, and sets out recommendations for improving the mechanisms for the functioning of the stock market.

Keywords: stock market, securities, share issue, market capitalization, joint-stock companies, stock exchange, corporate bonds, investments

Kirish

Strategik rivojlanish va ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar sharoitida fond bozorining milliy iqtisodiyotdagi mavqei hamda investitsiyalarni jalb etishdagi rolini oshirish, birja savdolariga keng jamoatchilikni jalb qilish imkoniyatlarini oshirish, qimmatli qog'ozlarning birlamchi va ikkilamchi bozorini rivojlantirish, fond birjasida aksiyalar qiymatini muntazam e'lon qilib borish, aholida aksiyalar sotib olishga ishtiyoq va intilishni oshirish, aksiyalarni haqiqiy qimmatli qog'ozga aylantirish hamda muhim daromad manbai bo'lishini ta'minlash kabilar O'zbekiston fond bozori taraqqiyotini ta'minlashdagi muhim omillar hisoblanadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida har bir subyektning sog'lom faoliyat ko'rsatishi, uning yashovchanligi (hayotiyliigi) va raqobatga bardoshliligi boshqa omillar bilan bir qatorda, ko'p jihatdan o'sha subyekt tomonidan qay tarzda investitsion faoliyatning amalga oshirilayotganligi bilan bog'liq.

Adabiyotlar sharhi

Fond bozori amal qilishining nazariy va amaliy masalalari bo'yicha qator xorijiy va milliy iqtisodchi-olimlarning ilmiy ishlanmalari o'rganildi. Jumladan, fond bozori ishtirokchilarining tasniflanishi B.I.Alyoxinning¹ o'quv adabiyotlarini o'rganish asosida, fond bozorida moliyaviy vositalar yordamidagi resurslar harakatiga ta'sir etuvchi omillar Sh.Sh.Shoxa'zamiyning² ishlanmalari asosida, fond bozorida vositachilar faoliyati I.L.Butikovning³ ilmiy ishlari asosida, tijorat banklarining fond bozorlari rivojiga ijobiy ta'siri hamda fond bozorida ishtirokini faollashtirish uchun ularning mustaqilligini oshirish zarurligi masalalari R.Xojimatovning⁴ ilmiy ishlari asosida, xalqaro kapital bozori rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari va rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiyoti industrial davlatlar iqtisodiyotiga ko'proq bog'liqligi borasidagi xulosalar Ch.Qulmatov va N.To'ychiyevlar⁵ fikrlarini o'rganish asosida o'rganildi. Bundan tashqari, N.I.Berzon, E.A.Buyanovlarning⁶ kapital bozorini ishlab chiqarish omillari umumiy bozorining ajralmas qismi sifatidagi fikrlari, G.N.Beloglazovanning⁷ kapital bozorining moliya bozori segmenti sifatidagi qarashlari tahlil qilindi. Ya.Mirkin⁸, N.I.Berzon⁹ning fond bozori va qimmatli qog'ozlar bozori tushunchalariga bergan ta'rif va izohlari o'rganildi va ular asosida tegishli ilmiy xulosalar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Rivojlanayotgan mamlakatlarda investitsion faoliyatning amalga oshirilishi, eng avvalo, subyektlarning fond bozoridagi ishtirokini nazarda tutadi. Subyektlarning fond bozoridagi ishtiroki esa qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish masalalariga borib taqaladi. Ayni damda O'zbekiston fond bozorini rivojlantirish bilan bog'liq masalalarni, avvalambor, fond bozori rivojlanishining hozirgi ahvoriga baho bermasdan, unga xos xususiyatlarni, tendensiyalarni aniqlamasdan va tegishli tahlil

1 Шохазамий Ш.Ш. Финансовый рынок и ценные бумаги. Книга 1. Учебник.-Т.: Iqtisod-moliya, 2005.-с.13, 31- 34.

2 Бутиков И.Л.. Проблемы формирования и функционирования рынка ценных бумаг в Узбекистана. БФА.: Диссертация на соискание ученой степени доктор экономического наук. Тошкент.: 2009.г. 416 стр.

3 Хожиматов Р.Х. Фонд bozorini rivojlantirish xususiyatlari va istiqbolli bank vositalari. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. No 2, mart-aprel, 2019-yil.

4 Qulmatov Ch., To'ychiyev N. Xalqaro kapital bozori rivojlanishining tendensiyalari. Экономика. Научно- аналитический электронный журнал. Выпуск No 2. Июль 2022 года. e-journal.uz

Jumladan, fond bozorining umumiy savdo hajmining mamlakat YaIM hajmidagi ulushi 2015-2022 yillarda 1 foizga ham yetmagan, ya'ni 2015-yilda mazkur ko'rsatkich 0,09% ni tashkil etib, 2021-yilga kelib 7,8 martaga ortgan. Bunday holat

fond bozorining milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda yetarlicha o‘ringa ega emasligini namoyon qiladi. Ammo, 2022-yilda mazkur ko‘rsatkich 2015- yilga nisbatan 0,45 f.p.ga sezilarli darajada oshib, 0,54 foizli ko‘rsatkichni qayd etgan. 2015-2022-yillarda fond birjasi savdo hajmi esa 29,9 martaga ortgan (1-rasm).

1-rasm. YaIM va “Toshkent” RFB savdo hajmi 2017-2019-yillarda fond birjasining umumiy savdo hajmi pasayish tendensiyasiga ega bo‘lgan va mamlakatimizda qimmatli qog‘ozlar bozorini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlarning faol tarzda amalga oshirilishi natijasida

2021-yildan boshlab o‘shish tendensiyasi kuzatilgan. “Toshkent” RFB mamlakatimiz qimmatli qog‘ozlar bozorining asosiy savdo maydoni hisoblanadi. 2021-2022-yillarda birja savdo aylanmasining umumiy hajmi o‘z faoliyati tarixidagi eng yuqori ko‘rsatkichni, xususan, 2022-yilda (4816,2 mlrd.so‘mni) qayd etdi va 2015-yilga nisbatan fond bozorining umumiy savdo hajmi 29,9 martaga oshgan.

2015-2021-yillarda fond birjasi savdo hajmi esa 7,8 martaga ortgan. Birja savdo aylanmasining o‘shishi, bitimlar tuzishning jadallashuvi, fond bozoriga xizmat ko‘rsatuvchi barcha infratuzilmalarning rivojlanishi hamda qonunchilik va muvofiqlashtirish ishlarining takomillashib borayotganligidan dalolat beradi. Bunday holat mamlakatimizda fond bozorini rivojlantirish nuqtai-nazaridan ijobiy holat hisoblanadi.

Fond birjasi faoliyatining 2020-2022-yillardagi iqtisodiyot sohalari bo‘yicha tuzilgan bitimlar soni tahlili iqtisodiyotning moliyaviy sektori sohasidagi qimmatli qog‘ozlari yuqori investitsion jozibadorlik kasb etganini ko‘rsatadi 2022-yilda eng ko‘p bitimlar bank va sanoat sektorlari emitentlarining qimmatli qog‘ozlari bilan amalga oshirildi. Bank sektori emitentlarining qimmatli qog‘ozlari bilan 26 042 ta bitim tuzildi, bu birja bitimlari umumiy sonining 32,26 foizini tashkil etdi.

Sanoat tarmog‘idagi 9 ta emitentlarning qimmatli qog‘ozlari bilan 21 247 ta bitim tuzildi (birja bitimlari umumiy sonining 26,32 foizi). Birja operatsiyalari umumiy hajmining 47,94 foizi bank sektori qimmatli qog‘ozlari hissasiga to‘g‘ri keldi. Ushbu soha emitentlari bilan tuzilgan bitimlarning umumiy hajmi 2,31 trln. so‘mni tashkil

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 10.02.2023-y., 06/23/21/0085-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 28-fevraldagi “2022 — 2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning Taraqqiyot strategiyasini “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturi to‘g‘risida”gi PF-27-son Farmoni

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi “Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6207-son Farmoni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 21.04.2022 y., 06/22/113/0330-son.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2022-yil 21-fevraldagi “2030-yilgacha bo‘lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi milliy maqsad va vazifalarni amalga oshirishni jadallashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 83-sonli Qarori. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 10.08.2022-y., 09/22/438/0726-son.

5. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: O‘zbekiston. 2022. 416 bet.

6. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston demokratik o‘zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatidir. – T.: “O‘qituvchi”, 2021. – 184 bet.

7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasi. 20.12.2022. Manba: <https://president.uz/oz/lists/view/5774>.

www.openscience.uz / ISSN 2181-0842 1546

"Science and Education" Scientific Journal / Impact Factor 3.848 May 2023 / Volume 4 Issue 5

8. Алехин, Б.И. Рынок ценных бумаг: учебник и практикум для вузов / Б.И. Алехин. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2023. – 497 с.

9. Белоглазова Г.Н. Деньги, кредит, банки. – М.: Высшее образование. 2009. – С. 392.

10. Берзон Н.И., Буянов Е.А. Рынок капитала. – М.: «VITI-PRESS», 2006. С. 28.

11. Дж.Кейнс. Общая теория занятости, процента и денег. – М.: Прогресс, 1978. С. 211.

12. Шоҳаъзамий Ш.Ш. Финансовый рынок и ценные бумаги. Книга 1. Учебник.-Т.: Iqtisod-moliya, 2005.-с.13, 31-34.

13. A.Smith An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. This Liberty Classics yedition of 1981 is an yexact photographic reproduction of the yedition published by Oxford University Press in 1976 and reprinted with minor corrections in 1979.

14. Бутиков И.Л.. Проблемы формирования и функционирования рынка ценных бумаг в Узбекистана. БФА.: Диссертatsiя на соискание ученой

15. Sherali Sultonov. Directions of state regulation of the stock market. EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues - Peer Reviewed Journal. Volume: 9 | Issue: 2 | February 2021 | Journal DOI : 10.36713/epra0713 | SJIF Impact Factor (2021): 8.047

16. Sherali Sultonov Nuraliyevich, & Nodira Soatova Bobokhanovna. (2022). Ways of Fund Market Development in Uzbekistan. Eurasian Scientific Herald, 7, Page 13–21.
17. Sultonov, Sherali, ET AL. "Development ways of stock market in Uzbekistan (in the case of "TASHKENT" republican stock exchange)." Journal of Critical Reviews 7.11 (2020): 1476-1482.
18. Sherali Sultonov. Directions of state regulation of the stock market. EPRA International Journal of Economic Growth and Environmental Issues - Peer Reviewed Journal. Volume: 9 | Issue: 2 | February 2021 | Journal DOI : 10.36713/epra0713 | SJIF Impact Factor (2021): 8.047
19. Sultonov Sh.N. O'zbekistonda fond bozorini rivojlantirish yo'llari. Iqtisodiyot va ta'lim / 2022-yil 5-son. 184-191-бетлар.
20. Tokhir Malikov, Sherzod Jalilov, Khotamjon Kobulov, Sherali Sultonov. Methodological approaches to assessing and forecasting the tax potential of the region // Turkish Journal of Computer and Mathematics Education Vol.12 No.11 (2021), May 2021, p. 7056-7060
21. Khotamjon Kobulov, Sherzod Jalilov, Sherali Sultanov, Nodira Soatova. Modeling the processes of forming a strategy for the revenue potential of local budgets www.openscience.uz / ISSN 2181-0842 1547
"Science and Education" Scientific Journal / Impact Factor 3.848 May 2023 / Volume 4 Issue 5
// Journal of Advanced Research in Dynamic and Control Systems. VOLUME 12, ISSUE 6. 2020. DOI: 10.5373 / JARDCS / V12I6 / S20201161. Pages: 1210-1216
22. Sultonov, Sherali, and Nodira Soatova. "FACTORS STRENGTHENING THE TAX BASE OF LOCAL BUDGETS." 湖南大学学报 (自然科学版) 49.12 (2022).
23. Nuralievich, Sultanov Sherali, and Soatova Nodira Bobokhanovna. "Issues Of Strengthening Taxable Revenue Bases Of Local Budgets." Journal of Positive School Psychology 6.9 (2022): 4301-4308.
24. Sherali Sultonov Nuraliyevich, and Bobokhanovna, Nodira Soatova "Local Budgets Mechanisms for Strengthening Tax Income Bases." Czech Journal of Multidisciplinary Innovations 4 (2022):
25. Shomirov A. Kapital bozorini ekstensiv rivojlantirish istiqbollari. "Xalqaro moliya va hisob" ilmiy jurnali. No1, fevral, 2022 yil. ISSN: 2181-1016
26. Fond bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari va iqtisodiy o'sish bilan bog'liqligi AAOGL A.Nurmuxamedov, B.Nurmuxamedova. Science and Education 4 (3), 836-847

27. Jumaniyazov, I. T. (2021). The Progressive Foreign Experiments in the Activity of Sovereign Wealth Funds. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 109-116.
28. Jumaniyozov, I. (2018). Impact of Development Finance Institutions on Economic Growth: Implications for Reconstruction and Development Fund of Uzbekistan. *International Journal of Management Science and Business Administration*, 4(2), 84-88.
29. Jumaniyozov, I. (2020). ISSUES OF ENSURING THE TRANSPARENCY OF SOVEREIGN WEALTH FUNDS. *International Finance and Accounting*, 2020(5), 1.
30. Jumaniyazov, I. (2020). FOREIGN EXPERIENCE IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN FUNDS. *International Finance and Accounting*, 2020(2), 1.
31. Jumaniyazov, I. T. (2021). Transparency Is A Key Indicator Of The Activity Of Sovereign Wealth Funds. *The American Journal of Management and Economics Innovations*, 3(05), 30-37.
32. Жуманиязов, И. Т. (2016). Основные задачи Фонда реконструкции и развития Республики Узбекистан. *Наука, образование и культура*, (7 (10)), 27-28.
33. Жуманиязов, И. Т. (2016). Направления использования средств Фонда реконструкции и развития Республики Узбекистан. *Economics*, (7 (16)), 28-29.
34. Jumaniyazov, I. T. (2022). O'zbekistonda davlat moliya tizimidagi islohotlar va rivojlantirish istiqbollari. *Science and Education*, 3(5), 1637-1645. www.openscience.uz / ISSN 2181-0842 1548
- "Science and Education" Scientific Journal / Impact Factor 3.848 May 2023 / Volume 4 Issue 5
35. Inomjon Turaevich Jumaniyazov, & Bexruz Hazratov (2022). Foreign experience in the development of special economic zones in Uzbekistan. *Science and Education*, 3 (5), 1628-1636.
36. Jumaniyazov Inomjon Turaevich, & Juraev Maqsud Annaqulovich (2022). Korxonalarda moliyaviy qarorlar qabul qilish va risklarni baholash usullari. *Science and Education*, 3 (5), 1646-1654.
37. Jumaniyazov, I. T. (2019). The impact of Uzbekistan Reconstruction and development fund's expenditure on GDP growth. *Science, research, development* No 16. Monografiya pokonferencyjna.
38. Jumaniyazov, I., & Xaydarov, A. (2023). The importance of social insurance in social protection. *Science and Education*, 4(1), 1033–1043. Retrieved from <https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/4941>
39. Davlatboyeva, M. S. qizi, & Jumaniyazov, I. T. (2023). Yashil byudjetlashtirish va uni O'zbekistonda joriy etish istiqbollari. *Science and Education*,

4(2), 1509–1516. Retrieved from
<https://openscience.uz/index.php/sciedu/article/view/5237>

40. Jumaniyazov, I. T. (2019). Evaluation criteria for the efficiency of sovereign funds. Global science and innovations 2019: Central Asia. In International scientific conference.–Nur-Sultan (Kazakhstan) (Vol. 340, pp. 226-229).

41. Jumaniyazov, I. T. The significance of Uzbekistan reconstruction and development fund's financial capital on economic growth of Uzbekistan. International Journal of Economics, Commerce and Management United Kingdom ISSN, 2348, 0386.

42. Jumaniyazov, I., & Mahmudov, M. (2022). Experience of foreign countries in attracting foreign investment. Asian Journal of Research in Banking and Finance, 12(5), 32-37.

www.openscience.uz / ISSN 2181-0842 1549